

8. Зубар В.М., Линьова С.А, Сон Н.О. Античний світ Північного Причорномор'я: Нариси історичного та соціально-економічного розвитку. Навчальний посібник. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999.

9. Крохмаль Н.В. Історичні форми саморегуляції соціального процесу. – Запоріжжя: Просвіта, 2004.

*Нестеренко Г.О.
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ НА РІВНІ ВНУТРІШНЬООРГАНІЗАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ

Практичне завдання суспільно-політичної консолідації громадян України сьогодні, без сумніву, є одним із найактуальніших, з одного боку, у зв'язку з необхідністю гармонізації різних сфер суспільної діяльності, з іншого, – задля можливого входження української держави у світову спільноту. Реалізація такого важливого завдання потребує ретельної розробки відповідного теоретичного підґрунтя. Як свідчить плідний розвиток сучасної філософської, політичної, правової та соціологічної думки, пошуки шляхів консолідації українського суспільства все частіше концентруються в дослідженнях проблематики української політичної нації – від з'ясування її історичних засад до розробки стратегій її становлення.

Проблема ця є відносно новою, проте такою, що сьогодні привертає значну увагу науковців. Серед певною мірою розроблених її аспектів – витоки й історичний розвиток української політичної нації (В. Крисаченко), соціокультурні механізми націєтворення та становлення української нації в умовах суспільно-політичних трансформацій на межі ХХ-ХХІ століть (М. Степико), проблеми національної ідентичності в Україні (М. Шульга, А. Астаф'єв, С. Мітряєва та ін.), політичні партії як фактор формування української політичної нації (С. Здіорук), походження українського народу (В. Баран, Я. Баран, Л. Залізняк, Г. Півторак), етнополітичні аспекти загальної проблеми (І. Варзар, Т. Рудницька тощо). Але багато питань поки що залишаються невирішеними – зокрема, чинники консолідації населення України в політичну націю, можливості управління розвитком політичної нації, системні характеристики останньої. Недостатньою є інформація про атрибутивні властивості політичної нації як такої.

Однією з найгостріших теоретичних проблем сьогодення є те, що практично немає пропозицій стосовно механізмів самовідтворення української політичної нації – причому таких, які були б досяжні та ефективні виключно для нашої держави. Зокрема, на наш погляд, проблематика української політичної нації потребує досліджень і у сфері управління – адже одним із таких механізмів може стати сприяння становленню української політичної нації на рівні внутрішньоорганізаційного управління. Цьому

аспекту в науковій літературі ще не приділялося уваги. Тому метою даної статті є розробка рекомендацій зі сприяння розвитку української політичної нації на рівні управління окремою організацією.

Під політичною нацією ми розуміємо утворену на основі етнічних груп соціальну спільноту, специфічними рисами якої є певний рівень національної самосвідомості та воля до політичної самоорганізації, що обумовлює формування держави з демократичним ладом правління і націленість на спільне майбутнє.

Відповідно до сучасних реалій та цілей національного розвитку України, в основу формування її політичної нації повинні бути покладені такі засади:

- необхідно змістити акценти з боротьби “проти” і “за” на творення “в ім’я” – держави, нації, людини на основі злагоди, толерантності, захисту національних інтересів;

- в основі націєтворення повинна лежати ідея поліетнічної, соціальної, політичної злагоди на основі загально прийнятної мети – духовного піднесення і матеріального добробуту людини в економічно і соціально міцній, духовно багатій, правовій державі;

- держава у даній системі вартостей повинна виступати не самоціллю, а інструментом і засобом самоутвердження нації;

- Україна повинна бути найвищою цінністю для всіх її громадян як їхня спільна батьківщина в існуючих кордонах;

- повинна забезпечуватися реальна, а не тільки декларована правова рівність громадян України, їхня духовна та культурна цілісність і самобутність;

- має культивуватись як національна самоповага та патріотично орієнтована діяльність, так і культурна і психологічна сприйнятливність до прогресивних надбань нації;

- громадяни України повинні усвідомлювати свій майбутній розвиток як результат співпраці у громадянському патріотичному суспільстві;

- національну ідею як теоретичний шлях розвитку України слід позбавити ідеологічної забарвленості;

- громадянські і соціальні цінності повинні бути піднесені до рівня загальнонаціональних [1, 254-255].

Реалізація окреслених засад неможлива виключно силами держави, ефективно виконати відповідні завдання можна лише за допомогою децентралізації цього процесу до рівня окремих організацій. Адже в сучасному світі організація, підприємство, компанія, фірма тощо, де працює людина, здійснюють значний вплив на її свідомість і поведінку. У першу чергу, керівництво організації здатне чинити значущий вплив на співробітників.

У зв’язку з цим однією з основних перешкод ефективному розвитку української політичної нації на сучасному етапі ми вважаємо недостатній рівень усвідомлення керівниками організацій необхідності цього процесу та своєї ролі в становленні національної самосвідомості громадян України.

Проведений нами в попередніх роботах аналіз природи національних спільнот

дозволяє сформулювати цілий перелік рис, які є визначальними для становлення політичної нації. З одного боку, це об'єктивні риси: спільність економічного життя, ринкові відносини, наявність власної держави, демократичний лад правління, спільність території, єдина культура (та мова як її складова), спільна історія, соціальна взаємодія; з іншого, – суб'єктивні: національний характер і психологія, національна самосвідомість, воля, націленість на спільне майбутнє. Тому сприяння становленню української політичної нації керівниками окремих організацій має полягати в культивуванні саме цих властивостей української спільноти як національної.

Стосовно власної державності як фактора формування української політичної нації слід зазначити, що одним із завдань окремих суб'єктів українського економічного та політичного життя залишається сприяння зміцненню інституту держави для забезпечення загального добробуту.

Як відомо, нації почали формуватися разом зі становленням ринкової економіки, або капіталізму, за О. Бочковським. Без сумніву, сприяти цьому процесу можливо і необхідно на рівні окремої організації, адже останні і призначені для здійснення економічного життя, що в сучасних умовах поза ринком нездійсненне.

Визначаючи найважливішу роль економічних відносин в процесі формування нації, чеський учений Мирослав Грох у той же час застерігає від тлумачення “розвитку відносин обміну й національного ринку” як єдиної причини становлення сучасної нації. На його думку, економічний розвиток визначив скоріше природу складових частин, із яких сформувалася нація; форма ж її, з іншого боку, була обумовлена територіальними лінгвістичними й політичними відносинами [2, 6]. Тому найважливішими факторами утворення націй є комбінації (сполучення) та роль різних типів суспільних відносин, вписаних у певний економічний контекст. Особливу роль серед націєтворчих факторів відіграє національна самосвідомість.

Наступним фактором формування націй постає демократія, неможлива без становлення зрілого громадянського суспільства. Поняття громадянського суспільства справді має найбезпосередніше відношення до проблеми політичної організації суспільства. Звернення до такого поняття – це дедалі більше розуміння необхідності існування в суспільстві угруповань, за допомогою яких у такий спосіб об'єднані люди можуть реально впливати на організацію політичного режиму суспільства, будучи водночас максимально незалежними від влади.

Одним із основних механізмів самовідтворення етнополітичних спільнот виступає культура, що необхідно враховувати при формуванні сучасної української політичної нації. Наразі, йдеться про національну культуру, і керівники підприємств мають розуміти неможливість і безперспективність прищеплювання нашим громадянам елементів чужих культур.

Соціокультурні фактори є фундаментальною основою буття громадянського суспільства, представляючи собою сукупність стійких норм і правил життя, еталонів соціальної поведінки, цінностей, які відображають історико-культурний досвід даного

соціуму та досвід, засвоєний його членами. Під їх впливом і формується феномен громадянського суспільства як складна система відносин, інститутів, зв'язків, цінностей, що функціонують досить автономно від держави та здійснюють активний вплив на владні структури. Необхідною умовою наявності таких відносин та інститутів є існування певного типу особистості, основними характеристиками якої постають високий рівень індивідуальної свободи, громадянської та правової культури, здатність до самоорганізації та відстоювання своїх інтересів.

З усього вищевикладеного назріває висновок, що і керівники організацій не мають права байдуже ставитися до культури співробітників. Вони повинні сприяти збагаченню її загальнонаціональними елементами, тим самим сприяючи тому, щоб організація могла гармонійно входити в загальний економічний простір країни, формуючи її громадянське суспільство. Йдеться насамперед про українську культуру як державну, репрезентативну, ту що має представляти нашу країну на світовому ринку та у світовому спілкуванні. Мова як складова культури відіграє в цьому особливо важливу роль. На наш погляд, керівники тих організацій, де розмови та внутрішня документація ведуться виключно російською мовою, а з української мови глузують, чинять невірно, адже позбавляють своїх підлеглих можливості гідно представити свою компанію за її межами. Звісно, все це не означає заборони спілкування російською чи іншими недержавними мовами у внутрішньому спілкуванні, але всі співробітники мають достатньою мірою володіти державною мовою країни, в якій працюють, і в цьому полягає одне з актуальних завдань керівників.

Осмислюючи мову як фактор самовідтворення української політичної нації, варто мати на увазі ще й той аргумент, що в нестійкі, трансформаційні періоди розвитку суспільства мова має не тільки і не стільки лексичне, як символічне значення. Якщо в ситуації відносної стійкості держави, коли стабілізаційні характеристики переважають, мовні межі можуть розмиватися, то в нестійкій ситуації становлення політичної нації під час пошуку засобів її зміцнення символіка набуває дуже важливого значення. І взагалі “на рівні суспільства як політичного утворення мова не є лише засобом спілкування, а виконує функцію вибудовування символічних меж, стаючи ініціюючою перешкодою для того, хто хоче ці межі подолати і жити в цьому суспільстві”.

Поза тим, що українська як державна мова майже всуціль витіснена із суспільного вжитку в східному та південному масивах України, ще й піддана шельмуванню, зневаженню, влада навіть не намагається відстояти історичне та конституційне право української мови на повнокровне життя. Наче зумисне створюються умови для поділу суспільства за мовною ознакою, підсилюються етноіндиферентні прояви, твориться психологічний ґрунт для оцінки і ставлення до етнічного як до маргінального [3, 16].

Важливу роль у консолідації української політичної нації відіграють і символи, які сьогодні все частіше використовуються керівниками організацій для культивування корпоративної культури. Але загальнонаціональна символіка використовується недостатньо, хоча могла б бути корисною, адже – як відомо – символи постають

каталізаторами формування нації. Всі вони – і герб, і прапор, і гімн України тощо – особливим чином впливають на емоційний стан її громадян, сприяючи формуванню почуття гордості за свою країну та тенденцій єднання з іншими співгромадянами.

Без масового патріотизму суспільство втрачає свою цілісність, втрачає згуртовуючу людей національну ідею і стає крихким утворенням із значними відцентровими тенденціями. Прогрес українського суспільства з багатонаціональним складом населення знаходиться у прямій залежності від рівня його громадянськості та патріотичності, спільної відповідальності за долю країни як єдиного цілого. На наш погляд, у формування почуття патріотизму можуть значний внесок зробити успішна економічна діяльність вітчизняних організацій та відповідний сприятливий вплив керівництва.

Врешті решт, немала користь у тому, що різні нації, сформувавшись політично, в більшості випадків мають у своєму складі деякі інерідні елементи, які створюють зв'язуючу ланку з їх сусідами і вносять різноманітність у надто монотонну однорідність національного характеру [4, 236].

Намагаючись своєї діяльністю сприяти становленню української політичної нації, керівникам вітчизняних організацій варто враховувати характерні риси української ментальності, які, до речі, завжди в історії містили передумови розвитку демократії, державності та громадянського суспільства. До таких самоврядних потенцій української ментальності, які є сприятливими для становлення і сучасної української політичної нації, ми можемо віднести такі:

– психологія працюючого господаря, хлібороба з його одвічним потягом до землі, наближеним до містично-релігійного, здатність навіть за найнесприятливіших умов знаходити різноманітні індивідуальні і громадські форми раціонального господарювання;

– надзвичайна жадоба до суспільної свободи, стихія вільної самодіяльності особистості, природний демократизм, які повсякчас спонукають до утворення різноманітних місцевих форм самореалізації на локально-суспільному та особистісних рівнях;

– народна правосвідомість, породжена неповторною і самодостатньою системою звичаєвого права, спроможна в усі часи утверджувати право на свободу, землю, власність, працю, вільне господарювання;

– психологічне неприйняття народом деспотичного характеру центральної влади, будь-якого насилля у сфері його особистих і суспільних прав, усвідомлення своєї сили і незалежності, потяг і здатність до громадсько-політичної творчості “знизу”, енергія в захисті прав на самовпорядкування свого життя;

– перевага практично-соціальних інстинктів над політичними, прагнення українського народу впродовж свого історичного розвитку до соціального порядку на рівні компактних суспільностей [5, 194-201].

Діяльність організацій має бути узгодженою з етнополітикою держави, в економічному полі якої вони функціонують. Тому слід звернутися до рекомендованих принципів, засад, завдань етнополітики сучасної демократичної держави, в напрямі якої

прагне розвиватися Україна. Основними завданнями етнополітики сучасної демократичної держави, яка розбудовує громадянське суспільство, і відповідно, політичну націю, мають бути:

- створення умов для забезпечення (зокрема, законодавчого) економічної та політичної самостійності, суверенітету регіонів із компактним проживанням одного чи кількох етносів (етнічних груп);
- вироблення таких форм і методів співпраці, за яких кожна етнічна група зацікавлена в розвитку останньої як основи власного та національного добробуту;
- оптимальне поєднання та гармонізація інтересів нації та етнічних груп, що її утворюють;
- забезпечення ефективної взаємодії центральних і місцевих органів управління на основі принципів демократії та плюралізму; вироблення моделі самоврядування в етнографічних регіонах;
- забезпечення умов для вільного розвитку мов, етнокультурної автономії (якщо така вимога висувається) для етносів, які є єдинодержавними громадянами;
- зміцнення правових гарантій етнокультурних спільнот, що не мають адміністративно-територіального статусу;
- збереження середовища проживання, відтворення умов для нормального розвитку етносів, в тому числі нечисельних;
- соціально-політична, моральна реабілітація та адаптація (економічна, культурна) депортованих етносів.

Основним рисами етнополітики, які повинні провадити в життя і керівники підприємств, мають бути: демократизм, гуманізм, плюралізм, толерантність, послідовність, дієвість, результативність, законодавча забезпеченість.

І до визначальних принципів етнополітики сучасної демократичної держави слід віднести такі:

- безумовне визнання права представників кожного етносу, етнічної групи на самовизначення на основі демократичного вибору та плюралізму;
- пріоритет загальнолюдських вартостей над національними та етнічними чи класовими, а інтересів особистості – над етнічними;
- визнання за кожним громадянином незалежно від етнічної належності права вільного користування всіма свободами, проголошеними Всесвітньою декларацією прав людини, закріпленими в документах ООН і Ради Європи [6, 670].

Крім окреслених факторів розвитку сучасної української політичної нації, на які можуть впливати керівники українських організацій, окремо слід зупинитися на визначально важливій ролі національної еліти в цьому процесі. Так, ще В. Липинський прийшов до висновку, що націю творить не сама по собі етнографічна маса, не тип, не характер, не мова, не окрема територія (хоча й визнавав територію однією з визначальних рис політичної нації), а серед цієї етнографічної маси активна група людей, яка об'єднує, організовує націю навколо певних політичних вартостей [7, 161-162].

Згідно з етносоціологічною концепцією націй та націогенези, конструктивність якого на сучасному етапі важко заперечити, соціальне та етнічне в національному житті тісно переплетені, становлять дві сторони єдиного явища й процесу. Вони виступають взаємопов'язаними сторонами, без яких націй в реальному житті просто не існує. Соціальне в даному випадку постає у вигляді окремих організацій, які розвивають ринкову економіку, формують громадянське суспільство, сприяють передачі національної культури тощо. Недооцінка або ігнорування цієї діалектичної єдності або будь-якої з її сторін робить національну політику будь-якого суспільства чи держави малоефективною і безперспективною.

Таким чином, проведений у статті аналіз дозволяє виділити такі основні напрями, в яких можливе і необхідне сприяння розвитку української політичної нації на рівні внутрішньоорганізаційного управління:

- становлення ринкової економіки;
- розвиток демократії та громадянського суспільства;
- формування національної самосвідомості;
- забезпечення фізичного та психічного здоров'я нації;
- запобігання конфліктам між представниками різних етносів;
- зняття суперечностей між східними та західними регіонами України;
- формування національної еліти;
- участь персоналу в громадсько-політичному житті.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства доцільним можна вважати створення в рамках організації додаткової посади, функціональним обов'язком якої було б сприяння формуванню національної самосвідомості співробітників шляхом проведення відповідної теоретико-роз'яснювальної роботи.

Загалом, Україна зараз має і необхідність перетворення етнічно різномірної маси на єдину політичну націю, і частину передумов для цього. Влада багато робить для становлення всіх необхідних елементів української політичної нації, але далеко не все в її силах. Становлення справжньої демократії, міцного громадянського суспільства і конкурентноспроможної на світовому ринку національної економіки можливе тільки за умов децентралізації цього процесу й активної участі в ньому якомога більшої кількості економічних і політичних суб'єктів.

На довершення слід зазначити, що в даній роботі ми тільки обґрунтували необхідність сприяння розвитку української політичної нації на рівні управління окремими організаціями та виділили основні можливі напрями виконання цього завдання. Але детальна розробка відповідних прикладних рекомендацій для керівників організацій, підприємств, установ тощо є справою подальших наукових розвідок у цьому руслі.

Л і т е р а т у р а

1. Крисаченко В.С., Степико М.Т., Власюк О.С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В.С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.

2. Hroch M. Social Preconditions of National Revival in Europe. – Cambridge, 1985. – 212 p.

3. Павлюк С. Драматичність процесу самоідентифікації українців у сучасних умовах: влада і суспільство // Україна: проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство (Конф. українських випускників програм наукового стажування у США. Виступи учасників та дискусія) / Ред. кол. С.Ю. Римаренко (голова) та ін. – К.: Стилос, 2003. – С. 10-20.

4. Римаренко С.Ю. Самовизначення особи, нації, держави: (Етнополітологічний аналіз): Монографія. – К.: Вид. дім “Юридична книга”, 1999. – 543 с.

5. Нація і держава. Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз: В 2-х книгах / За ред. Ю. Римаренка. – Книга 1. – Київ-Донецьк, 1998. – 391 с.

6. Нація і держава. Теоретико-методологічний та концептуальний аналіз: В 2-х книгах / За ред. Ю. Римаренка. – Книга 2. – Київ-Донецьк, 1998. – С. 392-675.

7. Остапчук Г.О. Націотворчі та державотворчі проблеми в історіософії Вячеслава Липинського: Дис. ... к. філос. наук.: 09.00.05 – історія філософії. – К., 1997. – 188 с.